

AKTUELL KOMMENTAR

Lønnsandelen

NR. 9 | 2017

KÅRE HAGELUND,
EINAR W. NORDBØ
OG LENE SAUVIK

Synspunktene i denne
kommentaren representerer
forfatterens syn og kan
ikke nødvendigvis tillegges
Norges Bank

NORGES BANK

Lønnsandelen

Av Kåre Hagelund, Einar W. Nordbø og Lene Sauvik¹

NORGES BANK

AKTUELL KOMMENTAR

NR. 9 | 2017

LØNNSANDELEN

Andelen av verdiskapingen som går til arbeidstakerne, har falt i flere land de siste tiårene. Så langt er det imidlertid liten enighet om hvilke krefter som har drevet utviklingen. I denne kommentaren gir vi en oversikt over hva som har skjedd med lønnsandelen ute og de viktigste forklaringene som har blitt lansert. Vi går også nærmere inn på utviklingen her hjemme. Lønnsandelen har gått ned i flere næringer, men sammensetningseffekter som til dels synes å være særnorske, har medvirket til at den samlede lønnsandelen i fastlandsøkonomien har vært nokså stabil i perioden siden 1980.

1 Innledning

Lenge ble andelen av verdiskapingen i økonomien som tilfalt arbeidstakerne regnet som et av få faste holdepunkter innen økonomifaget. Keynes (1939) beskrev lønnsandelens stabilitet som «et av de mest overraskende, men likevel best etablerte, fakta innen økonomisk statistikk». Ifølge Solow (1958) ble lønnsandelen betraktet som «en av naturens store konstanter, lik lyshastigheten».

Solow var imidlertid skeptisk til å regne lønnsandelen som en gitt størrelse, og utviklingen de siste tiårene har vist at denne skepsisen var vel begrunnet. Siden rundt 1980 har det vært en gradvis nedgang i lønnsandelen i mange land. Her hjemme har lønnsandelen i fastlandsøkonomien vært nokså stabil i denne perioden, men som vi skal komme tilbake til, viser korrigerede mål at arbeidstakernes andel av verdiskapingen har falt også her.

I denne aktuelle kommentaren ser vi nærmere på utviklingen i lønnsandelen ute og hjemme. Dette er et interessant tema av flere årsaker. For det første vil utviklingen i lønnsandelen være nært knyttet til inntektsfordelingen i samfunnet. Ettersom det typisk er langt flere arbeidstakere enn kapitaleiere i en økonomi, vil en nedgang i lønnsandelen kunne bidra til større økonomiske ulikheter.²

For det andre kan nivået på lønnsandelen ha mye å si for vurderingen av lønns- og prisveksten. Det er vanlig å anta at den reelle lønnsveksten over tid vil være

---

¹ Synspunktene og konklusjonene i denne publikasjonen er forfatterne egne og deles ikke nødvendigvis av Norges Bank. De må derfor ikke rapporteres som Norges Banks synspunkter. Takk til Henrik Andersen, Ida Wolden Bache, Anne Berit Christiansen, Bjørnar Slettvåg, Per Espen Lilleås og Ingrid Solberg for gode innspill. Eventuelle feil og mangler er utelukkende vårt ansvar.

² IMF (2017) finner at det er en sammenheng i data mellom lav lønnsandel og mer ujevn inntektsfordeling på tvers av land, og at inntektsforskjellene gjennomgående har økt mer i de landene der lønnsandelen har falt. Samtidig kan inntektsforskjellene også øke uten at lønnsandelen endres, for eksempel hvis inntektsforskjellene blant lønnsmottagere blir større.

lik produktivitsveksten, og at prisene vil stige i takt med lønnskostnadene per produserte enhet, men disse antakelsene er bare gyldige hvis lønnsandelen er konstant over tid. Hvis det er en avtakende trend i lønnsandelen, vil ikke det reelle lønnsnivået holde følge med produktiviteten, og prisveksten vil være høyere enn veksten i lønnskostnadene per produserte enhet.

I det neste kapitlet definerer vi hva vi mener med lønnsandelen, og vi kommer inn på noen viktige måleproblemer. I kapittel 3 beskriver vi utviklingen i lønnsandelen internasjonalt, og i det påfølgende kapitlet gir vi en oversikt over mulige forklaringer på nedgangen vi har sett i flere land. I kapittel 5 ser vi nærmere på utviklingen i lønnsandelen her hjemme med utgangspunkt i en dekomponering på næringsnivå.

2 Definisjoner og sentrale måleproblemer

Lønnsandelen kan defineres som den andelen av verdiskapingen i et land som tilfaller arbeidstakerne, se ligning (1), men nøyaktig hvilke inntektsmål som benyttes, varierer en del. Derfor er det ikke alltid rett frem å sammenligne resultatene fra ulike studier.

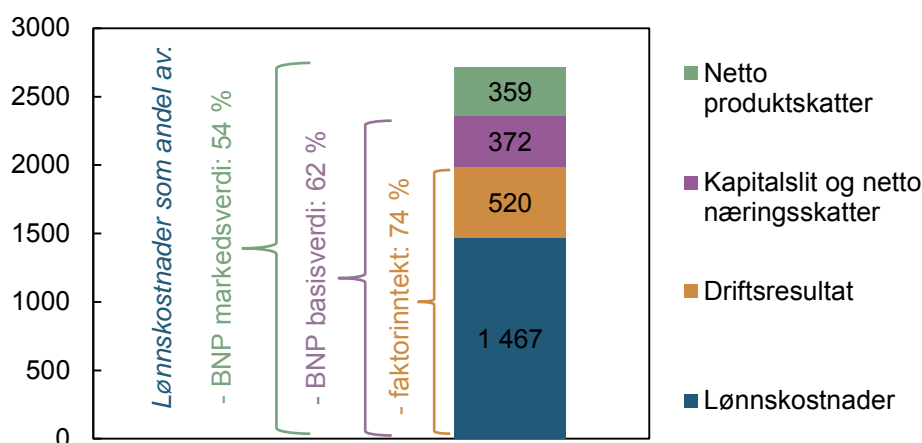
$$\text{Lønnsandel} = \frac{\text{lønn}}{\text{verdiskaping}} \quad (1)$$

Det er nokså stor enighet om at det som regnes som lønnskostnader i nasjonalregnskapet, skal være over brøkstreken i andelen. Lønnskostnadene inkluderer ikke bare utbetalt lønn til arbeidstakerne, men også verdien av andre ytelser som følger med arbeidsforholdet, og arbeidsgivers obligatoriske trygde- og pensjonspremier. I mange land utgjør disse øvrige komponentene en betydelig del av lønnskostnadene.

Det er mindre enighet om hva som skal inngå i nevneren. Et alternativ er BNP i markedsverdi, det verdiskapingsmålet som gjerne benyttes i andre sammenhenger. For Fastlands-Norge gir det en lønnsandel på 54 prosent i 2016, se figur 1.

BNP i markedsverdi inkluderer produktskatter til det offentlige. I Norge er merverdiavgiften den viktigste av disse. I mange sammenhenger beregnes derfor lønnsandelen som andel av BNP i basisverdi, der produktskattene ikke regnes med. Hvis en særlig er opptatt av hvordan bedriftenes inntekter fordeles mellom arbeidstakere og kapitaleiere, kan det være rimelig å bruke dette verdiskapingsmålet. En annen fordel med dette i norsk sammenheng er at SSB oppgir tall for BNP i basisverdi på næringsnivå, noe som muliggjør mer detaljerte analyser. Målt som andel av BNP i basisverdi var lønnsandelen i fastlandsøkonomien på 62 prosent i 2016.

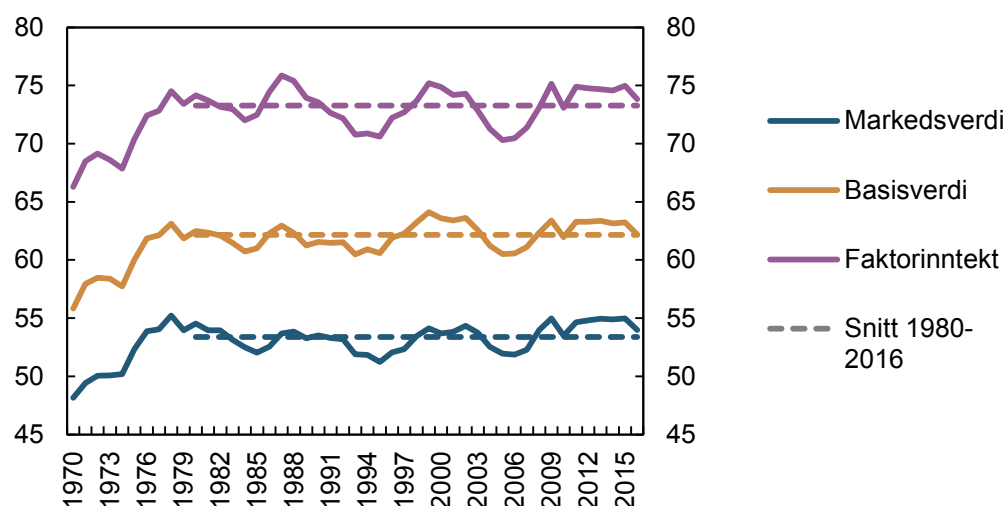
Figur 1 BNP for Fastlands-Norge etter komponent i 2016. Mrd. kr.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Dersom BNP i tillegg korrigeres for kapitalslit og netto næringskatter, får vi et tredje mål, ofte omtalt som samlet faktorinntekt. Ettersom man her også tar hensyn til at kapitalbeholdningen forringes over tid, gir dette kanskje det beste bildet av den reelle inntektsfordelingen. Samtidig er kapitalslitet en beregnet størrelse i nasjonalregnskapet, og det vil derfor alltid være usikkert hvor godt det fanger opp den faktiske slitasjen på kapitalbeholdningen. Basert på dette inntektsmålet var lønnsandelen i fastlandsøkonomien på 74 prosent i 2016.

Figur 2 Ulike mål lønnsandelen i Fastlands-Norge. Prosent

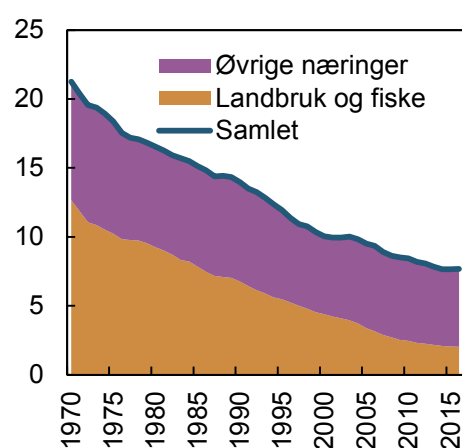

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Hvilket inntektsmål som benyttes, har følgelig mye å si for nivået på lønnsandelen, men figur 2 viser at utviklingen i de tre alternative lønnsandelene har vært nokså lik over tid i Norge. Alle økte markert i løpet av 1970-tallet, men har vært nokså stabile siden den gang.

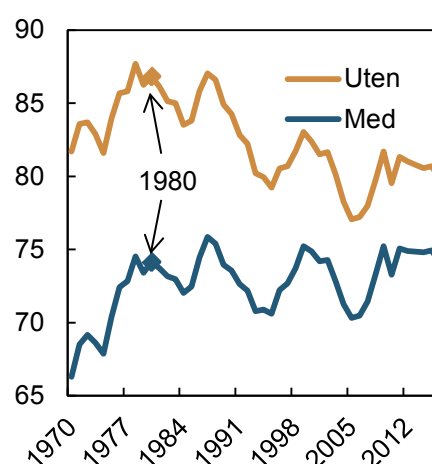
Inntektene til selvstendig næringsdrivende er et annet sentralt måleproblem i beregningen av lønnsandelen. Disse inntektene er til dels betaling for de selvstendiges arbeidsinnsats, men i tråd med internasjonale anbefalinger føres de i sin helhet som driftsresultat i det norske nasjonalregnskapet, og regnes følgelig som kapitalinntekter. Andelen selvstendige har over tid falt betydelig i Norge.³ Den viktigste forklaringen er at det har vært en markert nedgang i antall bønder og fiskere, se figur 3. Trenden i retning av flere lønsmottagere har isolert sett bidratt til å trekke opp den målte lønnsandelen. Uten de selvstendige har lønnsandelen i Fastlands-Norge falt med 6-7 prosentenheter siden 1980, se figur 4.⁴

Figur 3 Andel av alle timeverk utført av selvstendige. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 4 Lønnsandel i Fastlands-Norge med og uten selvstendige. Faktorinntekt. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå

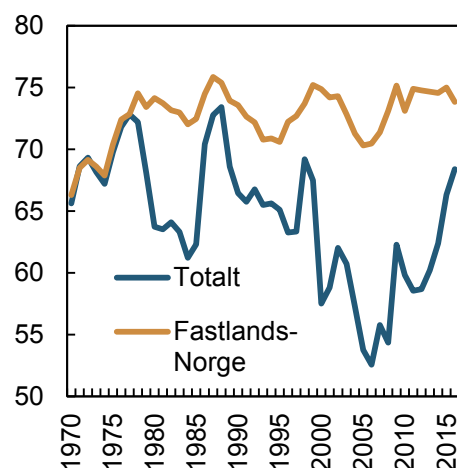
Et relatert spørsmål er hvilke næringer vi bør inkludere når vi skal vurdere utviklingen i lønnsandelen. Til nå har vi fokusert på utviklingen i fastlandsøkonomien. Ser vi på hele økonomien, bidro fremveksten av oljenæringen, der lønnsandelen er svært lav, til å trekke ned den samlede lønnsandelen fra slutten av 1970-tallet og frem til midten av forrige tiår, se figur 5. Siden den gang har høy kostnadsvekst innen oljevirkosomheten og etter hvert fallende oljepriser bidratt til at den samlede lønnsandelen har steget igjen.

³ Ifølge nasjonalregnskapet sto selvstendig næringsdrivende for 21 prosent av alle arbeidstimer i Norge i 1970, men bare 8 prosent i 2016.

⁴ I korrigeringen for de selvstendige er det forutsatt at de selvstendiges lønn for egen arbeidsinnsats i hver næring er lik gjennomsnittet av arbeidstakernes lønn i samme næring.

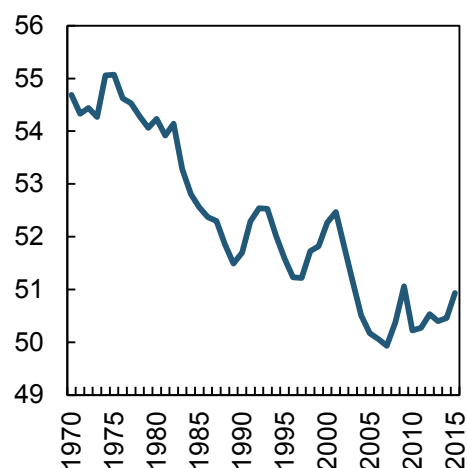
Det kan være gode grunner til å se bort fra oljevirkosomheten i vurderingen av lønnsandelen.⁵ Samtidig inkluderes utvinningsvirkosomheten i mange av de internasjonale studiene av lønnsandelen, og dette bidrar for eksempel til at IMF (2017) finner at det har vært en nedadgående trend i lønnsandelen i Norge. Vi kommer tilbake til diskusjonen om hvilke næringer som bør inngå i vurderingen av lønnsandelen i kapittel 5.

Figur 5 Lønnsandel i Norge.
Faktorinntekt. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 6 Lønnsandel i avanserte økonomier. Markedsverdi. Prosent

Kilde: IMF

3 Empiri – utviklingen i lønnsandelen internasjonalt

Lønnsandelen i det IMF klassifiserer som avanserte økonomier, begynte å falle på 1970-tallet.⁶ Nedgangen varte ved de første årene inn i dette århundret, men de siste ti årene har lønnsandelen vært nokså stabil, se figur 6.

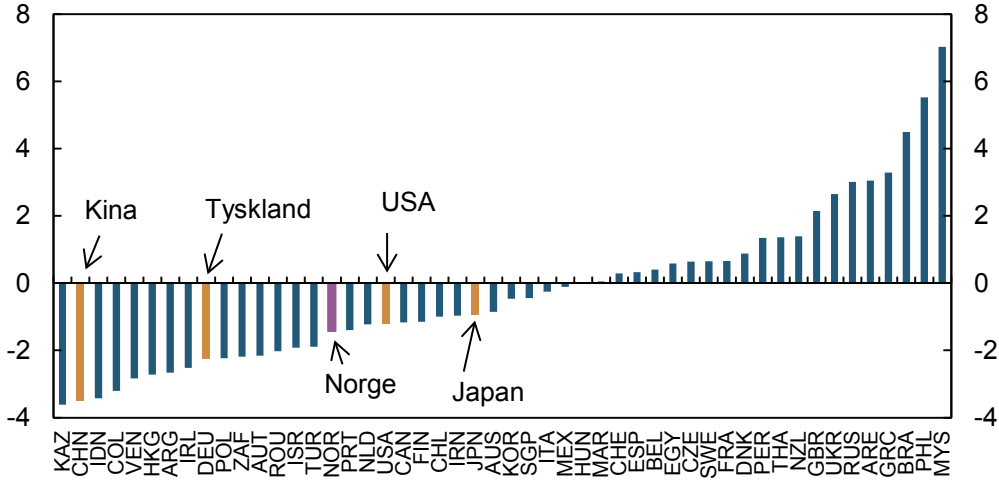
Den langsiktige nedgangen må ses i sammenheng med at lønnsandelen har avtatt i de fire største økonomiene – USA, Kina, Japan og Tyskland, som i sum utgjorde om lag halvparten av verdens BNP i 2016. Men bildet har på ingen måte vært entydig hvis vi ser på utviklingen i noen flere land. Blant verdens 50 største økonomier var det ifølge IMF (2017) en positiv trend i lønnsandelen i 20 land i perioden fra 1991 til 2014, se figur 7, det vil si at lønnsandelen økte i 40 prosent av disse landene.

⁵ Et argument for å utelate oljenæringen er at BNP-beregningene ikke tar hensyn til at utvinning reduserer den gjenværende oljeformuen på sokkelen og derfor sterkt overvurderer den reelle verdiskapingen i næringen.

⁶ Omtalen i det følgende er i stor grad basert på IMF (2017).

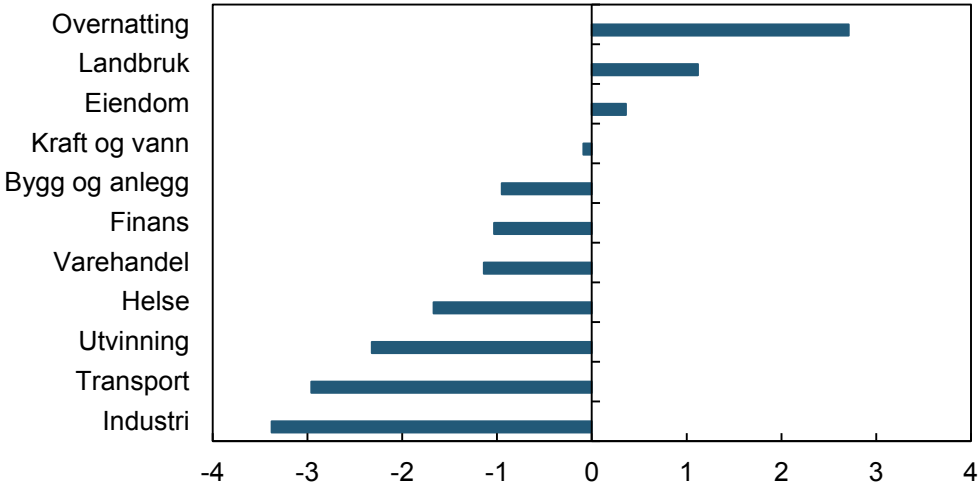
Lønnsandelen kan falle hvis mye av den økonomiske veksten kommer i næringer med lav lønnsandel. Analysene som har vært gjort, indikerer imidlertid at det i første rekke er endringer innad i de ulike næringene som har redusert den samlede lønnsandelen. Bidragene fra sammensetningseffekter har vært beskjedne. IMF (2017) finner at det har vært en negativ trend i lønnsandelen i 8 av 11 hovednæringer i perioden fra 1991 til 2014, og trenden har vært mest negativ innen industri, transport og råvareutvinning, se figur 8. Samtidig er det også her betydelige forskjeller mellom land. Selv innen industrien opplevde om lag en tredjedel av landene at lønnsandelen gikk opp.

Figur 7 Trend i lønnsandel 1991-2014 etter land. Prosentenheters endring per tiår

Kilde: IMF

Figur 8 Trend i lønnsandel internasjonalt etter næring 1998-2014. Avanserte økonomier. Prosentenheters endring per tiår

Kilde: IMF

Ifølge IMF har nedgangen i lønnsandelen gjennomgående vært mer markert hvis en ser bort fra de selvstendiges inntekt, men effektene i andre avanserte økonomier er ikke like sterke som i Norge. Det har sammenheng med at andelen selvstendige har falt forholdsvis mye her hjemme. Korrigeres det for kapital slit, reduseres derimot nedgangen i lønnsandelen ute, og særlig i avanserte økonomier. Det skyldes blant annet at disse landene i økende grad har investert i IKT-utstyr og immateriell kapital, som er mindre varig enn bygg og anlegg. I Norge har en forholdsvis stor del av investeringene kommet i form av bygg og anlegg, slik at korreksjonen for kapital slit får mindre betydning her.

4 Teori - hvorfor har lønnsandelen falt?

I litteraturen er det pekt på en rekke mulige forklaringer på nedgangen i lønnsandelen.

Teknologisk utvikling

Flere studier legger vekt på den teknologiske utviklingen. De siste tiårene har teknologiutviklingen blant annet ført til at kapitalvarer har blitt relativt billigere, ikke minst som en følge av et markert prisfall på IKT-utstyr, se figur 9. Dette vil gjøre det lønnsomt å erstatte arbeidskraft med kapital i produksjonen, men det er ikke gitt at det vil føre til at lønnsandelen faller. I en økonomi med fri konkurranse vil lavere kapitalpriser også innebære at avlønningen per kapitalenhet går ned, noe som isolert trekker i retning av en høyere lønnsandel. Det som bestemmer om kapitaleierne i sum får mer av den samlede inntekten i en slik økonomi, vil følgelig være hvor mye kapitalbruken øker som en følge av de lavere kapitalprisene.⁷ Et spesialtilfelle får vi hvis effektene av lavere priser akkurat motsvares av økt bruk, slik at lønnsandelen vil være uavhengig av den relative prisutviklingen på arbeidskraft og kapital. Fordi lønnsandelen har blitt regnet som en konstant, er mange økonomiske modeller bygd slik at de skal oppfylle denne forutsetningen.⁸

I en studie på tvers av land kommer Karabarbounis og Neiman (2014) til at økt bruk dominerer priseffekten når kapitalprisene faller, og at de lavere kapitalprisene kan forklare om lag halvparten av den observerte nedgangen i lønnsandelen i perioden de studerer. Også IMF (2017) identifiserer teknologiutvikling, prisfallet på kapitalvarer og automatisering som viktige drivkrefter for fallet i lønnsandelen. Piketty og Zucman (2014) er særlig opptatt

---

⁷ Formelt sett er kriteriet for at lønnsandelen faller at den såkalte substitusjonselastisiteten mellom arbeidskraft og kapital er større enn 1. Her forutsettes det også at det er konstant skalautbytte i produksjonen – det vil si at dersom bruken av alle innsatsfaktorer doubles, vil også produksjonen doubles.

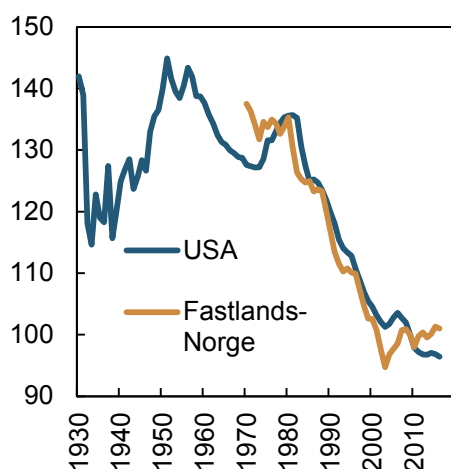
⁸ I en Cobb-Douglas produktfunksjon - en mye brukt produktfunksjon - er substitusjonselastisiteten lik 1, og lønnsandelen vil følgelig per definisjon være en konstant.

av utviklingen i formuesverdier, men de peker også på at det kan ha blitt enklere å erstatte arbeidskraft med kapital over tid, og at dette kan ha bidratt til å redusere lønnsandelen de siste tiårene.

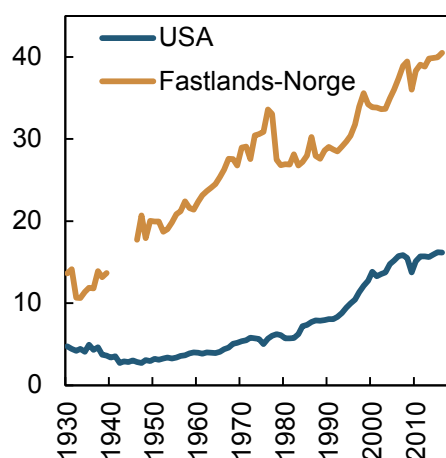
Det er imidlertid ingen enighet om at teknologisk utvikling og lavere kapitalpriser er den viktigste forklaringen på nedgangen i lønnsandelen. Den kanskje viktigste innvendingen er at få mer mikrobaserte studier indikerer at det er så enkelt å bytte ut arbeidskraft med kapital som det Karabarbounis og Neiman (2014) kommer til.⁹

Figur 9 Pris på private investeringer relativt til BNP. Indeks. 2009 = 100

Kilder: St. Louis Fed (FRED) og Statistisk sentralbyrå

Figur 10 Import som andel av BNP. Volum. Prosent

Kilder: St. Louis Fed (FRED), Statistisk sentralbyrå og Norges Bank (HMS)

Handel og globalisering

En alternativ forklaring er at økt handel og globalisering er hovedårsaken til at lønnsandelen har gått ned. Handel og teknologi er selvfølgelig ikke uavhengige drivkrefter ettersom det i stor grad er den teknologiske utviklingen som har gjort det mulig å handle stadig flere varer og tjenester på tvers av landegrensene. Samtidig har tollsatser og andre handelshindre har blitt redusert, og de omfattende restriksjonene på internasjonale kapitalbevegelser som preget de første tiårene etter krigen, har blitt bygd ned. De siste tiårene har dessuten særskilte begivenheter som Kinas inntreden i verdensøkonomien og åpningen av de tidligere østblokklandene som en følge av Sovjetunionens fall bidratt vesentlig til å øke verdenshandelen.

⁹ Se for eksempel Antras (2004) og Grossman m. fl. (2017).

Utviklingen i USA kan illustrere en tendens mange land har opplevd. Lenge utgjorde handelen med utlandet en relativt liten del av den samlede økonomiske aktiviteten i USA, men siden rundt 1970 er importen som andel av BNP om lag tredoblet, se figur 10.

Globaliseringen gjør det mulig å flytte de leddene i produksjonskjeden som krever mye arbeidskraft til de landene som har god tilgang på dette. Bedriftene i avanserte økonomier, der arbeidskraften relativt sett er knapp, vil i større grad kunne spesialisere seg på de mer kapitalintensive leddene i produksjonskjeden. Etersom lønnsandelen gjerne er lav i produksjonsprosesser som krever mye kapital, kan slik vertikal spesialisering bidra til å redusere den aggregerte lønnsandelen. Handel kan også være med på å redusere lønnsandelen gjennom andre mekanismer, som for eksempel ved at fagforeningers markedsrett reduseres. Elsbjøl m. fl. (2013) tar ikke klar stilling til gjennom hvilke mekanismer handelen har drevet ned lønnsandelen, men i en studie på amerikanske data finner de at det særlig er i næringer med økende importkonkurranse at lønnsandelen har falt. Dette tar de til inntekt for at den økende handelen har spilt en viktig rolle.

En innvending mot denne forklaringen er at lønnsandelen i hovedsak har falt innad i de ulike næringene i rike land. Ved vertikal spesialisering, eller fremvekst av globale verdikjeder, som det ofte omtales som, kunne en vente at lønnsandelen avtok som en følge av at næringer med lav lønnsandel vokste raskest. Men det kan være at mye av spesialiseringen har skjedd innenfor det som regnes som en enkelt næring i nasjonalregnskapet, og at det derfor ikke vil synes i de analysene som er gjort.

Økt markedsrett

En tredje teori er at den viktigste drivkraften for utviklingen i lønnsandelen har vært at en del bedrifter har fått økt markedsrett. En mulig mekanisme, som fremheves av Autor m. fl. (2017), er at stadig flere markeder kjennetegnes av «vinneren» tar en stor del markedet. Moderne informasjonsteknologi har bidratt til å skape såkalte «stjernebedrifter». Hvis lønnsnivået i disse bedriftene samtidig begrenses av hva de øvrige bedriftene har råd til å betale, kan den økte salgskonsentrasjonen bidra til å redusere den samlede lønnsandelen. Eksempler på slike dominerende bedrifter er blant andre Amazon, Facebook og Google. Autor m. fl. (2017) finner klare indikasjoner på at salgskonsentrasjonen har økt i mange næringer i en studie på amerikanske bedriftsdata, og at det på næringsnivå er en klar sammenheng mellom økt salgskonsentrasjon og nedgang i lønnsandelen.

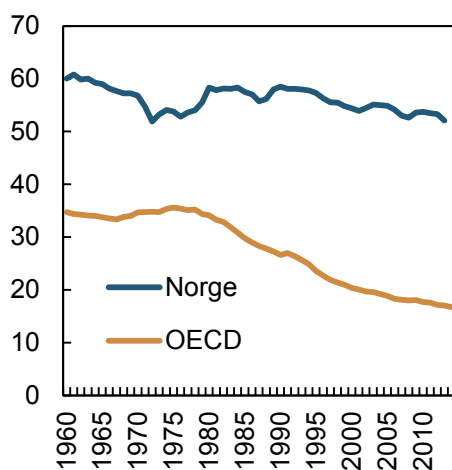
De såkalte «stjernebedriftene» vil operere i markeder der det at en bedrift tar hele markedet kan være en følge av at konkurransen fungerer godt. Nettverkseffekter og andre stordriftsfordeler bidrar til å skape det som

økonomer ofte omtaler som naturlige monopoler. Men den økende salgskonsentrasjonen kan like gjerne være en indikasjon på at konkurransen ikke fungerer like godt som tidligere. Barkai (2017) legger vekt på denne mindre gunstige tolkningen i en lignende studie som Autor m. fl. (2017) på amerikanske data.

Institusjonelle forhold

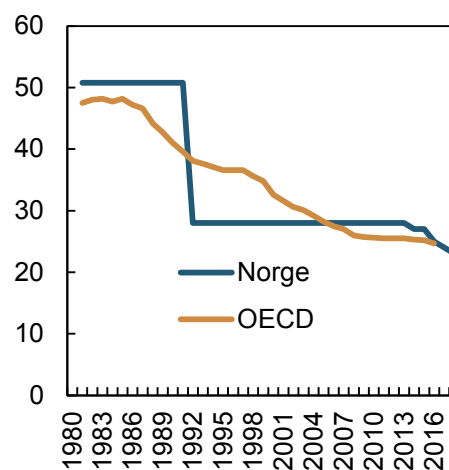
I mange teoretiske studier av utviklingen i lønnsandelen antas det at økonomien er preget av fullkommen konkurranse. I en mer realistisk tilnærming er det vanskelig å komme utenom at mer institusjonelle forhold kan ha spilt en avgjørende rolle for utviklingen i lønnsandelen. En potensielt viktig faktor er reguleringen av arbeidslivet og fagforeningers vilkår. Nedgangen i lønnsandelen har for eksempel funnet sted samtidig som fagforeninger har mistet oppslutning i mange land. I OECD-landene er andelen av arbeidsstokken som er medlem av en fagforening om lag blitt halvert siden 1980, se figur 11. Dette kan være et resultat av andre drivkrefter, som økende handel og at mange nye jobber har kommet innen tjenestenæringer hvor forutsetningene for kollektive forhandlinger er svakere enn i tradisjonelle industribedrifter, men det kan også skyldes politiske endringer. Den sistnevnte hypotesen styrkes av at det er stor variasjon mellom land i hvor mye organisasjonsgraden har falt.

Figur 11 Andel av de sysselsatte som er fagorganisert. Prosent

Kilde: OECD

Figur 12 Selskapsskatt. Prosent

Kilder: Finansdepartementet og OECD

Et relatert spørsmål er utformingen av skattesystemet, og ikke minst beskatningen av kapitalinntekter. I OECD-landene er selskapsskattene om lag halvert siden begynnelsen av 1980-tallet, se figur 12. Lavere kapitalbeskatning vil i praksis kunne ha om lag samme effekt som et relativt prisfall på kapitalvarer. Det kan argumenteres for at det i hovedsak er økt kapitalmobilitet

som har tvunget frem lavere skatter. Men som vi har vært inne på, er den økte kapitalmobiliteten også et resultat av den politikken som har vært ført.

5 Nærmere om utviklingen i Norge

Flere av de utviklingstrekkene som har blitt identifisert som mulige drivkrefter for nedgangen i lønnsandelen internasjonalt, har også preget Norge.

Utviklingen i investeringsprisene har vært nokså lik som i USA, se figur 9.

Handelen med utlandet har økt, men det har vært en langsiktig trend i Norge, se figur 10. Importandelen vokste mer fra 1930 til 1970 enn den har gjort siden. Organisasjonsgraden har gått noe ned her hjemme, men langt mindre enn i OECD-landene, og fortsatt er over halvparten av de sysselsatte medlemmer av en fagforening, se figur 11. I OECD-landene gjelder det samme bare 1 av 6 sysselsatte. Den prosentvise selskapskatten i Norge ble kuttet kraftig i forbindelse med skattereformen i 1992, se figur 12, men samtidig ble mange fradragmuligheter redusert. Den effektive reduksjonen i kapitalbeskatningen i 1992 var ikke like stor som nedgangen i selve skattesatsen kan tyde på.

Om lønnsandelen i Norge har falt eller ikke, avhenger som vi har vært inne på av hvilken lønnsandel vi ser på. Lønnsandelen i fastlandsøkonomien har vært nokså stabil siden 1980, men inntil nylig har det vært en klar nedgang i lønnsandelen i hele økonomien, og lønnsandelen har også falt i fastlandsøkonomien hvis vi ser bort fra de selvstendig næringsdrivende.

I det følgende skal vi gå nærmere inn på utviklingen i ulike næringer i perioden fra 1970 og frem til i dag.¹⁰ Vi deler opp tidsperioden i to – fra 1970 til 1980, da lønnsandelen i fastlandsøkonomien økte, og fra 1980 og til 2016, da den samme andelen har vært nokså stabil. Avslutningsvis skal vi også se på tidsserier for lønnsandelen helt tilbake til 1930.

Som vi har vært inne på, kan en nedgang eller oppgang i den samlede lønnsandelen være drevet av utviklingen *innad* i næringene - fordi lønnsandelen faller eller øker i en eller flere næringer – eller av utviklingen *mellom* næringene – fordi det særlig er næringer med lav eller høy lønnsandel som vokser.

1970 til 1980

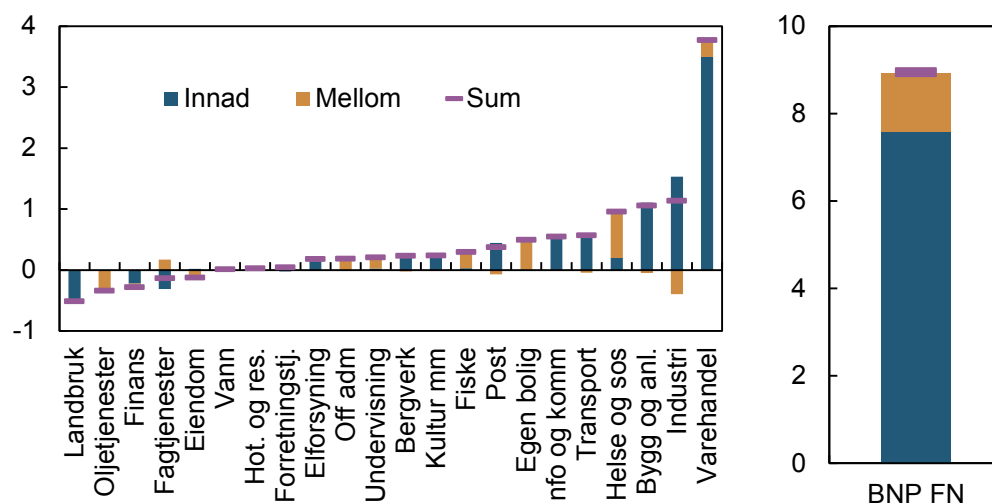
I figur 13 dekomponeres bidragene fra disse to faktorene på næringsnivå i perioden fra 1970 til 1980. Lønnsandelen i fastlandsøkonomien økte med rundt 8 prosentenheter i dette tidsrommet. I figuren til høyre er de næringsvise

---

¹⁰ I denne analysen korrigeres det ikke for de selvstendig næringsdrivende i beregningen i lønnsandelen.

bidragene summert.¹¹ Dekomponeringen indikerer at økningen i lønnsandelen i løpet av 1970-tallet i hovedsak var drevet av utviklingen *innad* i de ulike næringene. Sammensetningseffekter, altså utviklingen *mellom* næringene, bidro imidlertid også til å trekke opp lønnsandelen.

Figur 13 Anslåtte bidrag til endring i lønnsandel i Fastlands-Norge fra 1970 til 1980. Prosentenheter

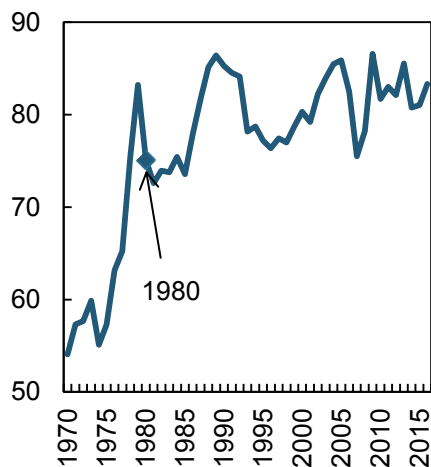
Kilde: Statistisk sentralbyrå og egne beregninger

Ifølge dekomponeringen kan nesten halvparten av økningen i lønnsandelen i fastlandsøkonomien fra 1970 til 1980 tilskrives utviklingen i *varehandelen*. Lønnsandelen i denne næringen, som sto for rundt 1/6 av verdiskapingen i fastlandsøkonomien i 1970, steg med rundt 20 prosentenheter fram til 1980, se figur 14. Noe av forklaringen kan være at det ble færre selvstendige kjøpmenn og små butikker og flere større enheter, og at dette i sum bidro til å redusere marginene i næringen.

En annen næring som bidro klart til å trekke opp lønnsandelen i fastlandsøkonomien fra 1970 til 1980, er *bygg og anlegg*. På 1970-tallet var det en klart positiv trend i lønnsandelen i næringen, som sto for 8 prosent av verdiskapingen i fastlandsøkonomien ved inngangen til tiåret. Samtidig var lønnsandelen i bygg og anlegg spesielt høy akkurat i 1980, se figur 15.

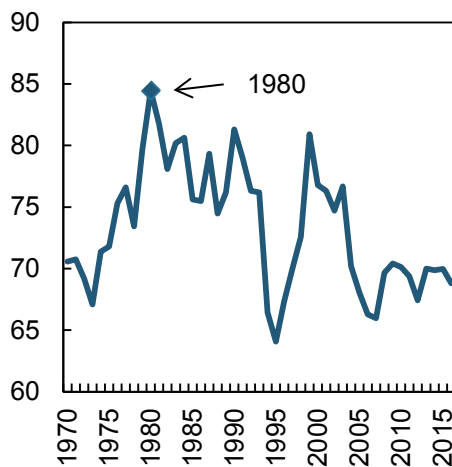
¹¹ Den beregnede dekomponeringen på næringsnivå er ikke eksakt, men en tilnærming. Følgelig viser de summerte bidragene en noe større økning i lønnsandelen fra 1970 til 1980 enn den faktisk var.

Figur 14 Lønnsandel i varehandelen.
Faktorinntekt. Prosent

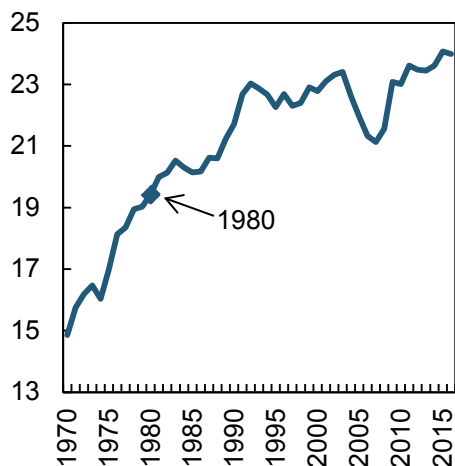
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 15 Lønnsandel i bygg og anlegg.
Faktorinntekt. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 16 Offentlig forvaltnings andel av
samlet faktorinntekt i Fastlands-Norge.
Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå

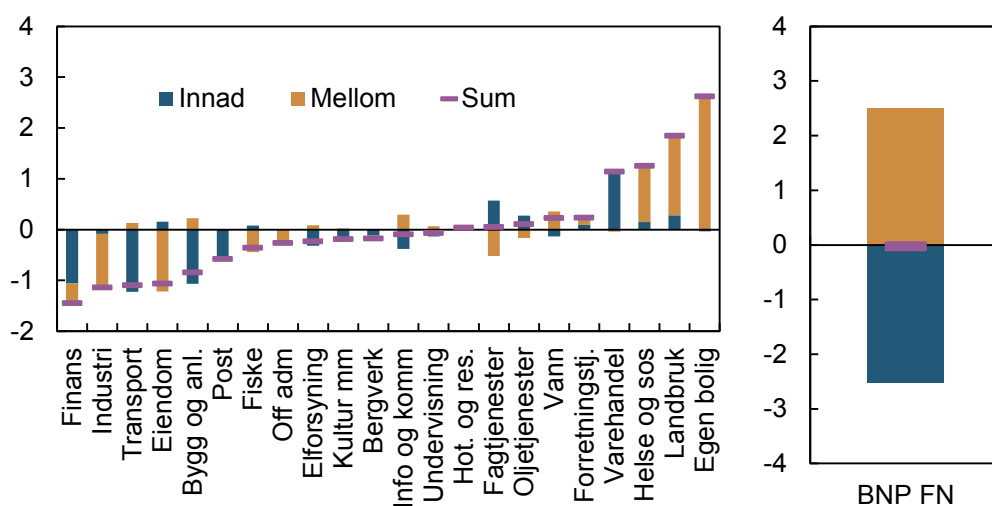
Sammensetningseffektene fra 1970 til 1980 kan blant annet knyttes til at offentlig forvaltning, der lønnsandelen per definisjon er lik 100 prosent, vokste som andel av økonomien. Offentlig forvaltnings andel av verdiskapingen har steget i hele perioden fra 1970 til 2016, se figur 16, men om lag halvparten av den samlede økning kom i løpet av 1970-tallet.

Offentlig forvaltning er ikke en egen kategori i næringsinndelingen i figur 13, men inngår i flere av de nevnte næringene. Innen *offentlig administrasjon og forsvar* står det offentlige for all økonomisk aktivitet, men i Norge er mye av virksomheten også innen *undervisning og helse og sosial* i regi av det offentlige. Av de nevnte næringene er det særlig *helse og sosial* som har blitt større over tid.

1980 til 2016

I perioden fra 1980 til 2016 har lønnsandelen i fastlandsøkonomien tilsynelatende vært stasjonær rundt et gjennomsnitt på 73 prosent. Dekomponeringen i figur 17 viser at utviklingen *innad* i næringene i sum har trukket i retning av en lavere lønnsandel, men at *sammensetningseffekter* har veid opp for dette.

Figur 17 Anslåtte bidrag til endring i lønnsandel i Fastlands-Norge fra 1980 til 2016. Prosentenheter

Kilde: Statistisk sentralbyrå og egne beregninger

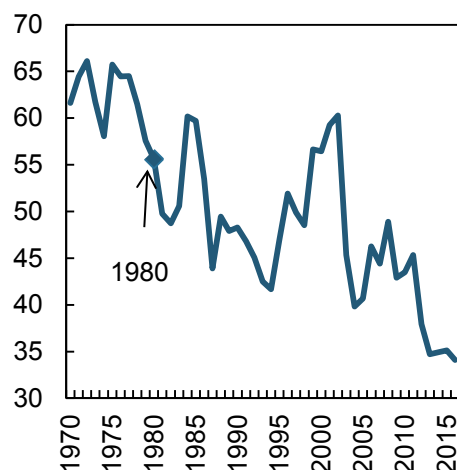
I flere av de næringene hvor lønnsandelen har falt ute, har vi sett en tilsvarende utvikling her hjemme. Innen *finans og forsikring* har lønnsandelen avtatt mer eller mindre sammenhengende siden 1970, se figur 18. På 70-tallet gikk 2/3 av den beregnede faktorinntekten i næringen til å dekke lønnskostnader, men de siste årene har den tilsvarende andelen vært nær 1/3.

Nedgangen kan ha sammenheng med at dette er en av de næringene i Norge hvor kapital i størst grad har erstattet arbeidskraft i produksjonen.

Kapitalintensiteten, målt som kapitalbeholdningen per sysselsatt i næringen, er i dag mer enn fem ganger så høy som i 1970, se figur 19. I fastlandsøkonomien

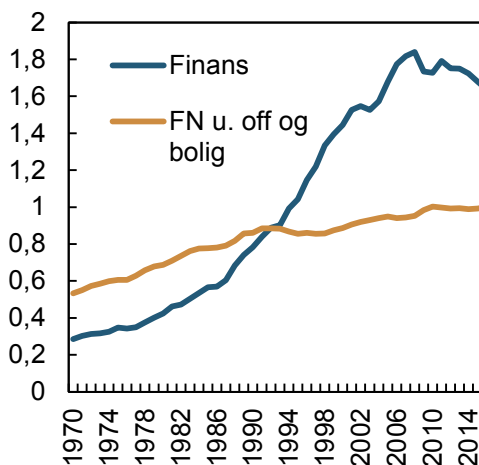
utenom bolig og offentlig forvaltning har kapitalintensiteten til sammenligning blitt om lag doblet i det samme tidsrommet.

Figur 18 Lønnsandel innen finans og forsikring. Faktorinntekt. Prosent

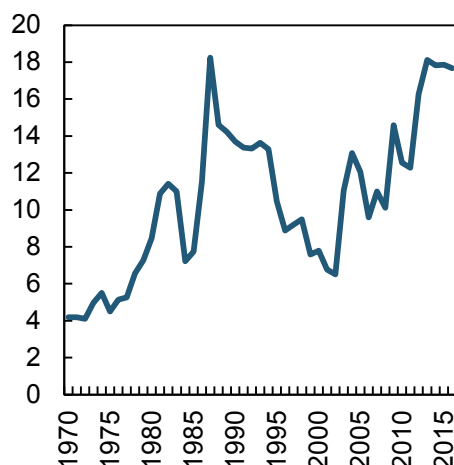
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 19 Kapitalbeholdning per sysselsatt. Mill. 2005-kr.

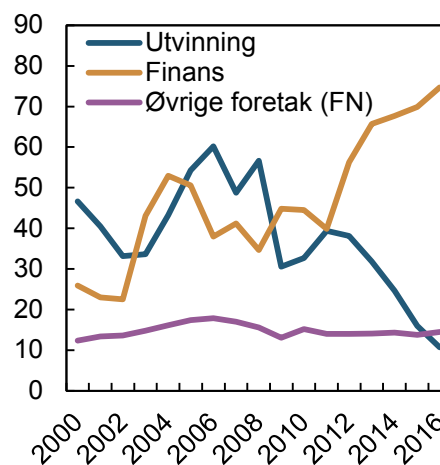
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 20 Finans og forsikringsnæringens andel av samlet driftsresultat i Fastlands-Norge. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 21 Driftsresultat som andel av kapitalbeholdning. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Samtidig har resultatutviklingen i finansnæringen vært spesielt sterk i perioden siden århundreskiftet. Ifølge nasjonalregnskapet har nær 18 prosent av det samlede driftsresultatet i fastlandsøkonomien gått til bedrifter innen finans og forsikring de siste par årene. Tidlig på 2000-tallet var den tilsvarende andelen på 6-7 prosent, se figur 20. Vurdert etter andre målestokker er finansnæringen i

Norge nokså liten. I 2016 sysselsatte næringen i underkant av 50 000 personer, mindre enn 2 prosent av alle sysselsatte i fastlandsøkonomien.

NORGES BANK

AKTUELL KOMMENTAR
NR. 9 | 2017

LØNNSANDELEN

De gode resultatene kommer også til uttrykk i nasjonalregnskapstall for kapitalavkastning, se figur 21.¹² I første del av den perioden vi ser på her, var den beregnede kapitalavkastningen i finansnæringen om lag på linje med kapitalavkastningen i utvinningen av olje og gass, som er kjent som en svært lønnsom næring. De siste årene har kapitalavkastningen innen utvinningsvirksomheten falt mens avkastningen innen finans har steget. I 2016 var den beregnede kapitalavkastningen innen finans om lag fem ganger så høy som for øvrige foretak i fastlandsøkonomien. Utviklingen de siste årene må ses i lys av at bankene i etterkant av finanskrisen har blitt pålagt å øke egenkapitalen, og at mange banker har økt marginene for å møte de nye kravene.

Bygg og anlegg er en annen næring med nedgang i lønnsandelen både ute og her hjemme. Som vi var inne på, var lønnsandelen i denne næringen spesielt høy akkurat i 1980, se figur 15, men tidlig på 2000-tallet var det et markert og vedvarende fall i lønnsandelen i næringen. Det kan knyttes til utvidelsen av EU i 2004 og den markerte tilstrømmingen av østeuropeiske arbeidere Norge opplevde i de påfølgende årene. Mange av disse ble sysselsatt innen bygg og anlegg. Som det blant annet er påpekt av Nordbø (2013), avtok lønnsveksten innen bygg og anlegg klart i årene etter 2004.

En tredje næring som har opplevd et klart fall i lønnsandelen siden 1980, er *transport utenom utenriks sjøfart*. Denne næringen har stått for om lag 5 prosent av verdiskapingen i fastlandsøkonomien i hele perioden siden 1980, men lønnsandelen var 26 prosentenheter lavere i 2016 enn i 1980, se figur 22. Også ute var transportnæringen blant de næringene hvor lønnsandelen har falt mest, se figur 8. Noe av nedgangen her hjemme kan ha sammenheng med at aktiviteter som tidligere har blitt utført av det offentlige, i økende grad har blitt overtatt av private, som for eksempel busstransport.

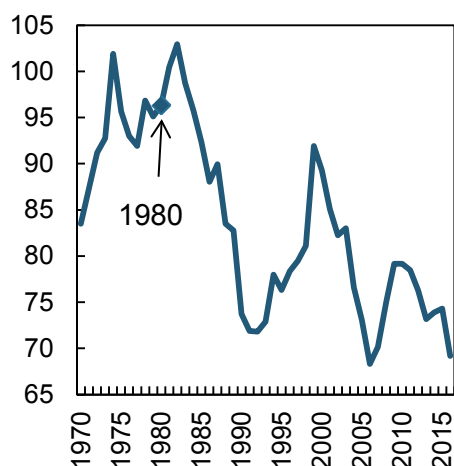
Sammensetningseffekter har i sum bidratt til å trekke opp lønnsandelen i fastlandsøkonomien siden 1980. *Tjenesteytingen fra husholdningenes egne boliger*, en næring uten direkte observerbare markedspriser, har vært den viktigste kilden til dette i denne perioden. I 1980 genererte husholdningenes egne boliger rett i underkant av 6 prosent av verdiskapingen i fastlandsøkonomien, de siste årene har den tilsvarende andelen vært i overkant av 2 prosent. Lønnsandelen i denne næringen er lik null, så når denne næringen

---

¹² Her er kapitalavkastningen beregnet som driftsresultatet som andel av verdien av kapitalbeholdningen i næringen.

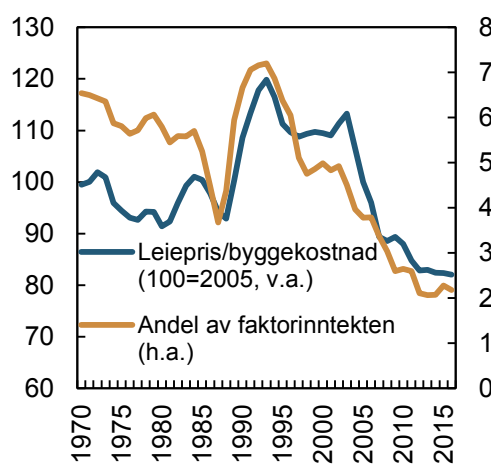
blir mindre som andel av økonomien, trekker det i retning av en høyere lønnsandel samlet sett.¹³

Figur 22 Lønnsandel i transport utenom utenriks sjøfart. Faktorinntekt. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 23 Tjenester fra egen bolig som andel av samlet faktorinntekt (prosent) og relativ pris egen bolig (indeks)

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Nedgangen i tjenesteytingen fra egne boliger skyldes blant annet at de målte husleiene, som brukes for å regne ut verdien av boligjenestene, har steget langt mindre enn byggekostnadene, som brukes til å beregne verdien av boligkapitalen og kapitalslitet, se figur 23. Statistisk sentralbyrå har selv påpekt at husleieindeksen kan ha undervurdert den faktiske veksten i leieprisen ettersom man sliter med å fange opp de prisøkninger som skjer i forbindelse ved bytte av leietager.¹⁴ Uansett har utviklingen i boligjenestene hatt vesentlig betydning for den målte lønnsandelen. Uten denne næringen faller lønnsandelen i fastlandsøkonomien med rundt tre prosentenheter fra 1980 til 2016, mens lønnsandelen er om lag uendret i perioden når egne boliger regnes med.

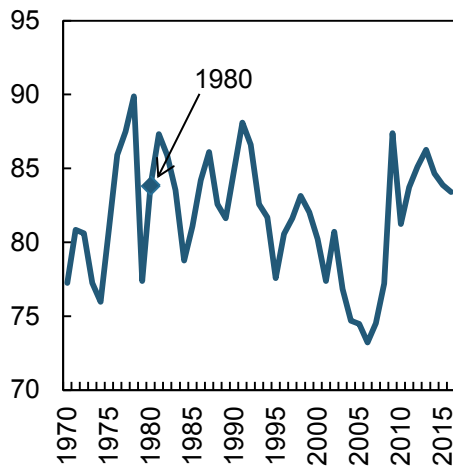
IMF (2017) fant at industrien var den næringen med den mest negative trenden i lønnsandelen de siste tiårene. I Norge var lønnsandelen i denne næringen i 2016 nesten nøyaktig den samme som i 1980. Lønnsandelen i industrien avtok gradvis fra rundt 1990 og frem til midten av forrige tiår, se figur 24, men i etterkant av finanskrisen har lønnsandelen steget igjen. Den forholdsvis stabile lønnsandelen i denne næringen må ses i lys av at lønnsoppgjørene i Norge i stor grad har vært rettet inn mot at lønnsomheten i industrien skal

¹³ Ute har trenden vært helt motsatt - den beregnende tjenesteytingen fra husholdningenes egne boliger har vokst som andel av økonomien i flere land. Rognlie (2016) identifiserer dette som en viktig drivkraft for den nedgangen i lønnsandelen vi har sett.

¹⁴ Se <https://www.ssb.no/priser-og-prisindekser/statistikker/kpi/tilleggsinformasjon/nye-leieboere-i-kpis-husleieindekser>.

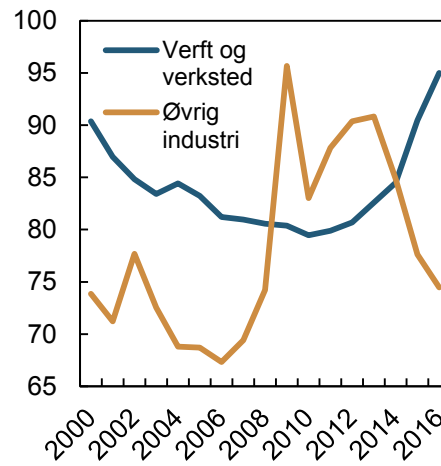
oppretholdes. I de årlige oppgjørene er det industrien som forhandler først, og siktemålet er at de øvrige forhandlingsområdene skal holde seg innenfor lønnsrammen fra det såkalte frontfaget.

Figur 24 Lønnsandel i industrien.
Faktorinntekt. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 25 Lønnsandel i ulike deler av
industrien. Faktorinntekt. Prosent

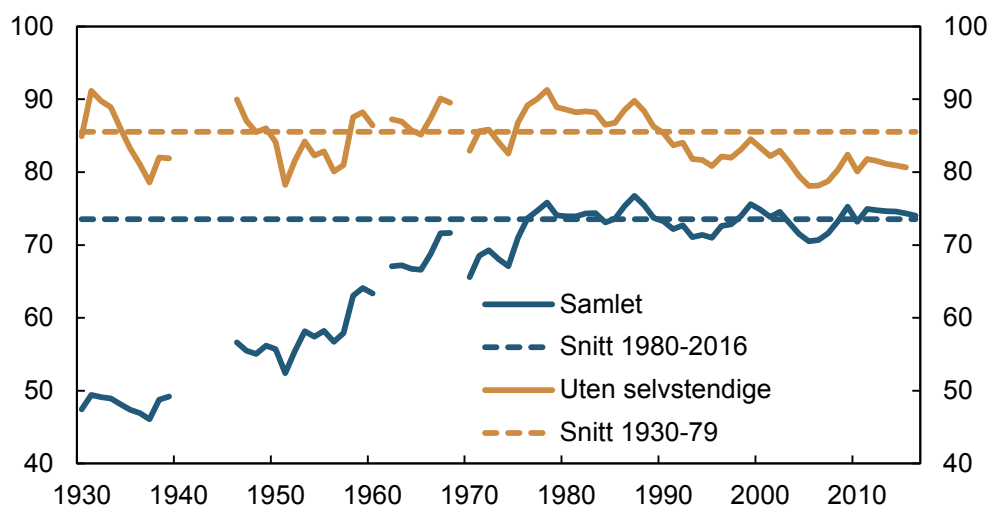
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Utviklingen har imidlertid vært svært forskjellig i ulike grener av industrien i perioden siden århundreskiftet. I verft og verkstedindustrien, som i stor grad har hatt oljeselskaper som kunder, avtok lønnsandelen gradvis i forrige tiår, men denne tendensen har snudd de senere årene. Etter oljeprisfallet i 2014 har lønnsandelen økt markert, se figur 25. I den øvrige industrien var det en enda kraftigere økning i lønnsandelen i etterkant av finanskrisen, men de siste par årene har denne økningen nesten blitt reversert. Den siste nedgangen skyldes blant annet at mange av bedriftene selger til utlandet til priser som er satt i utenlandsk valuta. Kronesvekkelsen i etterkant av oljeprisfallet har derfor gitt høyere priser kroner og bedret lønnsomhet.

1930 til 2016

Det norske nasjonalregnskapet inneholder sammenhengende serier for lønnsandelen tilbake til 1970. Det foreligger tall helt tilbake til 1930, men tallene før 1970 har ikke blitt oppdatert i forbindelse med de hovedrevisjonene som har vært. Tallene fra før 1970 er derfor ikke nødvendigvis sammenlignbare med tallene for perioden etter. Ettersom det særlig var i tiårene etter krigen at ideen om en fast lønnsandel fikk fotfeste, er det likevel interessant å se på de norske tallene som er tilgjengelig for denne perioden.

Figur 26 Lønnsandel med og uten selvstendige. Utenom oljevirkosomheten, men medregnet utenriks sjøfart. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Den blå linjen i figur 26 illustrerer at den stabiliteten vi har sett i lønnsandelen i norsk økonomi utenom oljevirkosomheten de siste tiårene, er et nokså nytt fenomen. Fra 1930 og frem til rundt 1980 var det en klart positiv trend i denne lønnsandelen. Men den positive trenden forklares langt på vei av at det ble færre selvstendig næringsdrivende og flere lønnsinntagere. Tidlig på 1930-tallet var nesten halvparten av de sysselsatte selvstendig næringsdrivende, mange av dem bønder og fiskere, i 1980 var andelen redusert til 1 av 8. Ser vi bort fra de selvstendige, vist ved den gule linjen i figur 26, fremstår lønnsandelen som stasjonær rundt et gjennomsnitt på 85 prosent i det første halve århundret av denne perioden. Samtidig har denne lønnsandelen avtatt siden 1980.

6 Oppsummering

Lenge var det en utbredt oppfatning blant økonomer at andelen av verdiskapingen som tilfalt arbeidstakerne, ville ligge fast over tid. Utviklingen de siste tiårene har undergravid denne oppfatningen. Lønnsandelen har falt i flere av verdens ledende økonomier, men det er liten enighet om hvilke krefter som har drevet utviklingen.

Mange studier har pekt på den teknologiske utviklingen og at kapital har erstattet arbeidskraft i mange produksjonsprosesser. Andre studier har lagt vekt på den økende verdenshandelen, verdikjeder som i stadig større grad krysser landegrensene og at rike land har spesialisert seg på produksjonen som krever mest kapital. En tredje gren av litteraturen har forklart nedgangen i lønnsandelen med at en del bedrifter har fått mer markedsrett. Dette kan være en følge av at stadig flere markeder preges av at «vinneren tar det meste», men

det kan også skyldes at konkurransen fungerer dårligere enn tidligere. Institusjonelle forhold har ikke blitt viet like mye plass i den økonomiske faglitteraturen, men det er vanskelig å komme utenom at også faktorer som reguleringen av arbeidslivet, fagforeningers vilkår og utformingen av skattesystemet kan ha hatt betydning for utviklingen i lønnsandelen.

NORGES BANK

AKTUELL KOMMENTAR

NR. 9 | 2017

LØNNSANDELEN

Fordi forklaringene spriker, er det vanskelig å vurdere velferdseffektene av utviklingen og hvordan eventuelle politikktiltak bør innrettes. Flere av de nevnte forklaringene på nedgangen i lønnsandelen, går normalt sammen med en bedre utnyttelse av samfunnets ressurser og høyere verdiskaping. I den grad dette medfører uønsket store inntektsforskjeller, kan det i alle fall i prinsippet bøtes på ved økt omfordeling gjennom skatter og overføringer. Konklusjonen endres hvis lønnsandelen i hovedsak har falt fordi konkurransen fungerer dårligere enn før. Svekket konkurranse vil som regel innebære at både verdiskapingen og den økonomiske velferden reduseres.

I Norge har lønnsandelen i fastlandsøkonomien vært nokså stabil siden 1980. I flere av de næringene hvor lønnsandelen har falt internasjonalt, har vi sett en tilsvarende utvikling her hjemme. Sammensetningseffekter som til dels synes å være særnorske, har imidlertid bidratt til å holde lønnsandelen i fastlandsøkonomien oppe. Den viktigste faktoren er at det har vært en større nedgang i andelen selvstendig næringsdrivende i Norge enn i mange sammenlignbare land. Dette gjenspeiler at andelen bønder og fiskere var forholdsvis høy her hjemme hvis vi går noen tiår tilbake.

Så lenge forståelsen av hvilke krefter som har trukket ned lønnsandelen i mange land er mangelfull, er det vanskelig å si om tendensen vil fortsette. Hvis det er om lag like sannsynlig at lønnsandelen vil falle som at den vil stige, kan det fortsatt være rimelig å legge en uendret lønnsandel til grunn i økonomiske prognoser. Det innebærer at det også kan være fornuftig å bygge på de tradisjonelle forutsetningene om at det reelle lønnsnivået vil stige i takt med produktiviteten og at prisene vil øke like mye som lønnskostnadene når det også tas hensyn til produktivitetsutviklingen. Samtidig bør en også ta høyde for at det på ingen måte er sikkert at utviklingen vil bli slik.

Referanser

Antras, P. (2004): «[Is the U.S. aggregate production function Cobb-Douglas? New estimates of the elasticity of substitution](#)», *Contributions to Macroeconomics* 4(1), article 4.

Autor, D., D. Dorn, L. F. Katz, C. Patterson og J. V. Reenen (2017): «[The Fall of the Labor Share and the Rise of Superstar Firms](#)», NBER Working Paper No. 23396.

Barkai, S. (2017): «[Declining Labor and Capital Shares](#)», Job market paper.

Elsby, M. W. L., B. Hobijn og A. Sahin (2013): «[The Decline of the U.S. Labor Share](#)», *Brookings Papers on Economic Activity Fall 2013*.

Grossman, G. M., E. Helpman, E. Oberfield og T. Sampson (2017): «[The Productivity Slowdown and the Declining Labor Share: A Neoclassical Exploration](#)», NBER Working Paper No. 23853.

IMF (2017): «[Understanding the Downward Trend in Labor Income Shares](#)», kap. 3 i *World Economic Outlook*, april 2017.

Karabarbounis, L. og B. Neiman (2014): «[The Global Decline of the Labor Share](#)», *The Quarterly Journal of Economics*, s. 61–103.

Keynes, J. M. (1939): «[Relative Movements of Real Wages and Output](#)», *The Economic Journal* 49(193), s. 34-51.

Nordbø, E. W. (2013): «[Arbeidsinnvandring og lønn](#)», Aktuell kommentar 5/2013, Norges Bank.

Piketty, T. og G. Zucman (2014): «[Capital is Back: Wealth-Income Ratios in Rich Countries, 1700-2010](#)», *Quarterly Journal of Economics* 129 (3), s. 1255-1310.

Rognlie, M. (2015): «[Deciphering the Fall and Rise in the Net Capital Share: Accumulation or Scarcity?](#)», *Brookings Papers on Economic Activity* 46(1), s. 1-69.

Solow, R. M. (1958): «[A Skeptical Note on the Constancy of Relative Shares](#)», *The American Economic Review* 48(4), s. 618-31.